

AZ OLTÁRISZENTSÉG MEGGYALÁZÁSÁNAK EMLÉKEZTETŐI

A Bihar vármegyei feketebátoriak 1591. július 5-én Kutassy Jánoshoz írt levelében többek között felpanaszolták, hogy a „Kjralj georgj uram jobagj kozot [lévő] fergek es latrok”, köztük „Tot gasparne es simon ianosne ezt mongiak minekunk azt monta az úr vaciorajat mikor oziak veod zadba, de el ne njeld, hanem vid haza njelved alat, es ad meg enni az haz nepenek valamiben es nem haborgatnak.”¹

Az ostyának ilyen egészségvarázsló, óvó célra való felhasználása egészen a 20. századig tetten érhető a hagyományos népi kultúrában, főként a karácsonyi szokásokban. Igaz a legismertebb, adventi ostyahordásnál, a karácsonyi asztalnál nem szentelt, hanem kimondottan e célra sütött – sokszor ízesített –, illetve konzekrálatlan ostyát találunk,² s a szokást számos helyen a 18. század végén be is tiltották.³ Az ország nyugati határvidékén azonban a szentelt ostyának az egyház jóváhagyásával – vagy legalábbis szemhunyasával – való használatáról is tudunk. Feltehetően német hatásra terjedt el a vend méhészek között – egy Stájerországban már a 12. században feljegyzett legenda⁴ nyomán – a mézhozam szentelt ostyával történő manipulálása. A kétvölgyi Ropos Mihályné az 1970-es évek elején mondta el, hogy:

„Gyerek korában egy idős embertől hallotta, hogy annak idején a faluban élt egy méhészt, aki minden nap elment a templomba és megáldozott. Az ostyát azonban nem nyelte le, hanem hazavitte és a kasba tette, hogy méhei sok mézet gyűjtsenek. Egyik este a plébános arra járva, meglepődve hallotta, hogy a kasban a méhek latinul énekelnek. Felemelte a kast és sértetlenül megtalálta alatta a sok ostyát. A pap megállapította, hogy a méhek azért nem hordták ki, mert a méh szent állat. A szomszédos magyar lakosú Farkasfa községből is előkerült az ostya legenda, mely szerint körülbelül 70 évvel ezelőtt élt itt egy öreg méhészt, aki hogy a méhészethez szerencséje legyen, áldozáskor nem nyelte le az ostyát, hanem otthon a kas alatti deszkába vésett mélyedésbe helyezte. Ha este bárki rányomta fülét erre a kasra, jól hallotta a méhek templomi énekét. A vas megyei Gersekarát faluban, annak magyar méhészei ugyancsak méhesbe helyezték az ostyát, hogy

1 SCHRAM 1970. 40–41.

2 BÁLINT 1973. 78–81.

3 TESSEDIK 1759. (1938.) 72. Tessedik Sámuel a Szarvasi nevezetességek című munkájában írja, hogy sikerült a hostiatio káros hagyományát megszüntetnie. 1771-ben már királyi rendeletben tiltották meg az iskolamesterek ostyasütését.

4 A stájer kézirat szerint: Egy parasztember a szent ostyát a méhkasba rejti, hogy több méze legyen. Az illető rövidesen megbetegszik, titkát elmondja a papnak. A pap megnézi a kast és ott találja az ostyát, mely mellé a méhek viaszból kis kápolnát építettek és zsoldárt döngicséltek körülötte. Egy másik változat szerint a kasba rejtett ostya mellett a méhek miséznek és énekelnek.

méheik sok mézet gyűjtsenek. ... Szentmátyáson és Sándorvölgyön azt tartják, hogy annak a méhésznek, aki áldozáskor nem nyeli le az ostyát, hanem zsebkendőjébe rejtve hazaviszi, és otthon méhesében eldugja: nem szöknek el rajjai, méhei szorgalmas gyűjtők lesznek, sőt ha akarja, másokéra ráküldheti rabolni.”⁵

Míg a szentelt ostya varázslás céljára való használata az 1591-es panaszlevélben csak a jóérezsű levélírókban keltett megütközést, a 17. század végére, 18. század elejére e cselekmény már nemcsak az egyértelmű *sacrilegiumot* elkövetők, hanem a boszorkánysággal meggyanúsított személyek ellen felhozott vádak között szerepel.

1663-ban egy, a Lakompak-i úriszék elé állított legényt azzal vádolták, hogy a sérci templomból ellopta a perselypénzt és az áldoztató kelyhet, az utóbbiban tartott, már „consecrált” ostyát pedig a földre szórta.⁶ 1663. május 7-i Zboró-i úriszék egy a kuruc talpasok által kiszabadított, majd újra elfogott rabot azzal vádolt meg, hogy a felkelőkkel együtt részt vett a sárosi katolikus templom kifosztásában.⁷ 1668. április 4-én Lózson az úriszék elé állított notórius tolvajt többek között azzal vádolták, hogy kifosztotta a szanyi templomot is.⁸

A lakompaki vádlottat szentségtörés címén fejvesztésre és holttestének elégetésére ítélték. Ez enyhe büntetésnek számított, hiszen a szentségtörés fenti esetében, ha az ellopott áldoztató kehelyben ostya volt, az egykorú jog szerint a tettest élve kellett elégetni. A vádlott fiatal korára való tekintettel enyhített büntetés, szabály szerint csak üres kehely ellopása esetén volt alkalmazható. A Zborón perbe fogott Pajkos Jánost, mivel csak kényszerűségből ment a talpasokkal, felmentették. A lózsi Horváth aliter Csáktornyai Jánost szentségtörés címén máglyahalálra ítélték.

A boszorkányperekben visszaköszönő toposz szerint a szentelt ostyának varázsereje volt.

Az 1727. december 8-i kihallgatás során, melyben az Esterházy domíniumhoz tartozó Nagymacsordon élő Gál Jánosné Baraczkay Kata „Tudákos, vagy Boszorkányos” életéről hallgattak meg tanúkat, „Pintér Kata Deak Istvan Hazas tarsa” többek között azt vallotta, hogy

„Asztis szaiabul hallotta Christus tetet fel mutatvan oktalan szot mondot, aztis referallya hogi mondotta volna azon denotalt Aszszony mikor Baratoknal megh gyovont nagi sereget latot fegyveressen teljesen megh ijedet be futot a Clastromban annak a Paternek mondotta volna iai Edes Attyam mit tettel a njakamban felek ki menni mert azt mondottak hogi megh ölnek ha nalam tartom.”⁹

A rendkívül aszályos időszakban, már az 1728–29-es szegedi boszorkányperек előtt szóbeszéd indult az oltáriszentséget kiköpő, vagy babonás célokra

5 BARISKA 1977. Mellékletek I. 7–8.

6 VARGA 1958. 685–686. 380. dokumentum.

7 VARGA 1958. 938–939. 540. dokumentum.

8 VARGA 1958. 471–472. 250. dokumentum.

9 SCHRAM 1970. 518.

felhasználó személyekről. Az effajta szentségtörés hírébe került Dancsóné Hisen Borbála, Végné Koncz Sára, Kökényné Nagy Anna, Szanda Kata, vagy Katona Ferenc később mind ott találjuk a későbbi vádlottak és elítéltek között.¹⁰

1743. szeptember 12-én a – szintén Esterházy birtok – Sopron megyei Gyalókan téhenpásztorként szolgáló Csordos Mátyás kapuvári tortúráján, a néki feltett tizenegyedik kérdésre: „Azon Ostya minémő Ostya vala? mellyel az embereket gyógyítottad? hol vetted azon Ostyát? kitül és ki tanított reá? és nem de a szádbul, akkor midőn tigned a Pap az Oltár előtt megh áldozott, ki vetted? mi formán? és hány izben ezt el követted?” – részletesen vallott.

„Ezen punctumban lévő Aszszonyokat azon kívül megh kétt személyt olyan ostyával gyógyított megh kit az Pap néki a szájában adott Maria Czelben, azt pedigh borban atta megh inyok. Azon Ostya pedigh, mellyel gyógyított olyan volt, hogy Mária Czelben mentt, ottan három Baráthoz megh gyont, mindenik barát áltol az szájában adott Ostyát maga ki vette a szájából: azon három Ostyát el hozván haza, a mikor gyógyítani akartt vélek, tehát kicsint el törtt egyikbül, azt adta bé a borban a betegnek.”

Csordos Mátyás azt is elárulta, hogy „Ezen Mesterségnek, és az áldott Ostya szájából ki vitelinek, és el hozásának modgyáro az többször jelentett Aszszonyok¹¹ tanították; noha tudta a Fatens hogy az Szentség, és az Istennek Szent teste ligen, méghis az eő jovolásokra el követte.”¹² A tortúra utolsó kihallgatásán Csordos megerősítette, hogy „Harmiczados György Leanyanak 9szer szentölt Hostyát borba bé advan meg gyógyította”, továbbá, hogy „Parás Györgynek a szája félre vonyattva 3 Üdvözetet reája olvasott, és borban bé adott kilenszer szentölt Ostyával a száját meg orvosította.”¹³

1745. március 30-án a Sopron megyei Ebergöcön lakó Takács Andrásné és Major Katát vádolták meg boszorkánysággal. Az egyik tanú – az ebergöci Szabó Pál – „Takács Andrásné felüll penigh hallotta, hogy a Szentséghez ez előtt ednyihány Esztendőkkal ki vette a szájából, [de] caeterum semmi bizonyossat nem tud a Tanú.”¹⁴ Major János is csak „hallotta hogy ez előtt ednyihány Esztendőkkal megh áldozván ugyan Ebergöczi Szentegyházban Takács Andrásné az Szentséghez szájából ki vette.”¹⁵ A szintén falubeli Németh János pedig azt vallotta, hogy „Takács Andrásné felől közönsigessen beszilletik, hogy ez előtt ednyihány esztendővel a Szentséget szájából ki vette.”¹⁶ Horvát István is azt vallotta, hogy „a Szentséget szájából ki venni hallotta.”¹⁷ „Muliter Elisabetha Abraham Georgii Bokán”

10 Kovács 1898.; Vass 1988. 368.

11 Felső Szakonyi Boros takácsné, Oláh Jánosné és Hasza Jánosné.

12 SCHRAM 1970. 203–204.

13 SCHRAM 1970. 206.

14 SCHRAM 1970. 220.

15 SCHRAM 1970. 221.

16 SCHRAM 1970. 223.

17 SCHRAM 1970. 227.

„Takács Andrásné felől pedig hallotta, hogy a Szentséget ezelőtt ednyihány esztendőkkel ki vette a szájából, és akkoron nagy zördülés lett a Templomban. Caeterum semmi bizonyossat nem tud a tanú, mivel úgy mond felőlök való beszédeket éppen nem kívánta hallanyi, annyival inkább reájok vigyázni.”¹⁸

„Catharina Tislér providi Francisci Török consors”

„Hallotta azt is, hogy Szigethi János Leányát meg rontotta, nem különben hogy a midőn áldozott Takács Andrásné a Szentséget szái-
ából ki vette volna sokaktúl hallotta, es akkoron zendülés támodván a templomban félt hogy meg fogattatik el futott és a kertekben a dohány közé bújt.”¹⁹

E jelenetre Szőlősy Erzsébet úgy emlékezett, hogy „hallotta aztis, hogy a Szentséget ki vette a szájából, és felt hogy meg fogattnék azért a kertben a dohán közt lappangott...”²⁰ Az ügyben 1746. október 24-én kihirdetett ítélet szerint, melyben még egyszer összefoglalták a vádat, az szerepelt, hogy: Takács Andrásné

„A Zentséget Ebergöczi Templomban kezkenyőben ki vette a szájából és Gerencsérnével föl osztotta, akkor a Templomban egy kevés zendülés volt. [...] És abból azt a Szent Ostyát Viasz Gyertyával öszve eresztettek, és keresztöltlen gyermeket, amintis egy gyermeket Ebergöczön ezen Szent Ostyának főztyével meg fojtott.”²¹

A szentelt ostyával visszaélő Csordos András ítélete nem maradt fenn, de azt tudjuk, hogy Takács Andrásné lefejezésre és holttestének elégetésére ítélték.

1759. december 10-én a Helytartótanács által, a Turóc megyében boszorkánysággal gyanúsítottokról kért jelentésből tudjuk, hogy egy kemencei leány, bizonyos Brucker Katalin a szentelt ostyát gyalázta meg azzal, hogy azt kincésásra használta fel.²² Ugyancsak Turóc megyében fogták el 1759-ben Gregits Józsefet szentséggyalázó lopás és varázslás miatt. Megtalálták nála a lócsei ferences kolostorból elrabolt és általa használatba vett kegytárgyakat, köztük egy ezüst ciboriumot és „Pixides argenteos duos, unam nempe non conservandis sacris liquoribus, aliam vero non deferendo ad aegrotos Sanctissimo Sacramento Eucharistae”²³

A ma már rendkívül súlyosnak tűnő ítéletek kapcsán fontos megjegyezni, hogy a Sacrilegium – szentségtörés, szentséggyalázás a feudáliskori büntetőjog szerint az egyik legsúlyosabb büntett volt. Szentségtörést az követett el, aki templomba, vagy más felszentelt helyre behatolva, onnan kegyszert vagy egyéb ott őrzött ingóságot elorzott, az *áldozáshoz használt ostyát megszenteltel-nítette*, perselypénzt lopott, vagy egyházi szertartáshoz szolgáló tárgyat, akár

18 SCHRAM 1970. 243.

19 SCHRAM 1970. 246.

20 SCHRAM 1970. 249.

21 SCHRAM 1970. 250.

22 BESSENYEI 1997. 453.; TÓTH G. 2004. 352–353.

23 TÓTH G. 2004. 353–355.

fel nem szentelt helyről is eltulajdonított. *Súlyosbító körülménynek számított, ha a cselekményt a templomot feltörve, ismételten, vagy egyházi alkalmazottak követték el, illetve ha az ostyá már consecrálvá volt.*

A cselekmény súlyához képest a sacrilegium szokott büntetése a korszakban máglyahalál, vagy más módon (pallossal, kötéllel, kerékkel) végrehajtott halálbüntetés és a holttest elégetése volt. Enyhébb esetekben a bíró a közönséges lopásra vonatkozó előírások szerint ítélkezhetett.

A szentséggyalázás és halálos büntetésének jogforrása nem az egyházi bíraskodás hagyományaiban gyökerezett. A koraujkori magyarországi joggyakorlatot alapjául Benedikt Carpoz *Practica nova Imperialis Saxonica rerum criminalium* (1635), illetve a *Peinlicher sächsischer Inquisitions- und Actprozeß* (1638) című munkái szolgáltak. A másik – gyakorlatilag az 1880. szeptember 1-i, első magyar büntetőtörvény életbelépéséig hatályos és alkalmazható – jogforrás az 1565-ben Alsó-Ausztria számára kiadott *Peinliche Landtgerichtsordnung*, vagyis a *Ferdinanda* volt. Ezt fordította latinra Kollonich Lipót bíboros, s a Nagyszombatban kinyomtatott példányait az országgyűlés tagjai között kiosztotta. Kollonich kérésére Szentiványi Márton 1694-ban a *Corpus Juris Hungarici* új kiadásának függelékébe is felvette a munkát, s ettől kezdve annak minden újabb kiadásában szerepelt 1844-ig! Bár a 18. század elején Nagyszombat város szenátora, az egyetem jogtanára, Bencsik Mihály elkészített egy latin nyelvű büntetőtörvény javaslatot, amelyet az országgyűlés le is tárgyalt, de nem cikkelyezett be. A boszorkányság tényállását megfogalmazva – a minket érdeklő szentséggyalázásról – így ír: „Aki az ördöggel szerződést köt, tükör, vagy más eszköz útján beszélget, nevét annak könyvébe beírja, vagy a szent ostyát babonás célra használja, tűzhalállal lakoljon, ha nem is ártott senkinek.”²⁴

E hosszadalmasnak tűnő (jog)történeti bevezetés azért fontos, hogy érthető legyen a Győrött a 18. században felállított két köztéri szobor eredete. Az 1729-ben, illetve 1759-ben történt szentségsértések jelentősége, illetve a büntetések mértéke, lévén, hogy az első ügyben végső soron az uralkodó, III. Károly, a másodikban pedig egy katolikus nemes is érintett volt.

Az 1729-ben történt szentségtörésről, illetve a jóvátételből felállított szoborról először „Nagy Győr Jelességei” között emlékezett meg a Tudományos Gyűjtemény 1820-ban:

„Az oltári Szentség tiszteletére III. Károly Királytól építtetett kőképet ő [Czincendorf Fülöp Lajos győri püspök] szentelte fel 1731-ben. Ezen kép a' Káptalan dombjának vízi kapu felé dűlő részén azon helyen áll, mellyen az erőszakoskodó katonáktól a' beteghez vitt Szentség öszetapostatott.”²⁵

A győri egyháztörténeti emlékeket tudományos alapossággal számba vevő Bedy Vince sem talált a monumentumra vonatkozó hiteles forrásokat. A „Frigyszekrény szoborról” így ír:

24 BÓNIS 1934. 29–30.

25 y [FEJÉR] 1820. 24–25.

„a szemközt levő síkon a következő felírás olvasható: VI. Károly római-német császár, az apostoli királyság őre és védője emeltette 1731-ben, őseitől öröklött vallásos érzésből az angyalok romlatlan Kenyerének; megtorolván a bűnösök vakmerősége által meggyalázott Istenimádást, hogy a megsértett Isten haragjának kiengesztelésére örökös könyörgés emlékekül szolgáljon. *E felírás a szobormű keletkezésének idejét és okát is megmondja.*”²⁶

Bedy, Villányi Szaniszlónak az elveszett győri ferences rendi naplóból merített leírását²⁷ ismerteti. Bárdos Kornél – Győr zenei életét feldolgozó monográfiájában – a karmeliták naplóbejegyzésére hívta fel a figyelmet, „mivel a jezsuiták naplói ezekből az évekből hiányoznak”.²⁸

Nem véletlen, hogy Villányi Szaniszló már a 19. század utolsó harmadában azt írta e szoborról, hogy „korunk jobbadán csak homályos és téves száj-hagyomány alapján ismeri azon szépműví köemlék eredetének történetét, mely a legméltóságosabb oltári szentségen elkövetett merénylet kiengesztelésül s örök tiszteletül állíttatott föl a merénylet színhelyén”.²⁹

A napjainkra gyakorlatilag turisztikai folklórelemmé silányult egyik történet szerint:

„1729-ben egy bigámiával és hamis névhasználattal gyanúsított katona az akkori jezsuita kolostorba menekült. A várórség ezért ostromgyűrű alá vonta az épületet, megakadályozva ezzel a szökevény menekülését. A püspök azonban kiötlött egy tervet: mivel éppen úrnapi körmenetet tartottak, ministránsnak öltöztetette a katonát, hogy így menekülhessen társai elől, akik azonban mégis felismerték. A nagy kergetőzésben kiesett a pap kezéből a monstancia és eltört. A szó szoros értelemben vett szentségtörés híre egészen a bécsi császári udvarig elért, és maga III. Károly király rendelte el, hogy ezzel a szoborral adózzanak Győr polgárai Isten bocsánatát kérve. És hogy miért épp a szövetségi ládát ábrázolja az emlékmű? A legenda szerint az összetört darabokat a ládába helyezték, amit gondosan lezártak, azóta pedig angyalok őrzik.”³⁰

A turisztikai honlapok is csak „összefoglaló” részizgaszágokat közvetítenek:

„Története 1729-re nyúlik vissza, amikor is egy szökött katona Weingasser György, a menedék jogán bemenekült a győri jezsuita (mai bencés) templomba. Bigámiával, házasságtöréssel és hamis névhasználattal is vádolták. Az Úrnapi körmenet alkalmával szerették volna átmenekíteni a püspökvárba. A katonát ministránsruhába öltöztették, de csak a mögöttünk látható Kreszta-Házig jutottak, ahol katonatár-

26 Bedy 1939. 134.

27 Villányi 1878. 38.

28 Bárdos 1980. 165.

29 Villányi 1878. 36–37.

30 http://turizmus.gyor.hu/cikk/legendak_es_igaz_tortenetek_gyorrol.html (letöltés: 2018. 08. 04.)

sai éppen kocsmáztak, és felismerték társukat a ministránsruhában. Ők riasztották az őrséget, elkapták a katonát, de a nagy dulakodás következtében a pap kezéből kiverték a Monstranciát, a szentségtartót és a Szentostya a földre hullott. Ezt az emberek megtaposták, ezáltal szentséggyalázást követtek el. Ezt kiengesztelvén építtette fel Károly császárkirály a frigyládaszobrot.”³¹

Hasonlóan fogalmaz a Köztérkép szoborlapja is.³² A történekről az egyetlen ma is rendelkezésünkre álló egykorú forrás, a Karmeliták naplója így számol be:

„[1729.] Június 19. Mivel a falak mentén évente hagyományos a körmenet a jezsuitáknál – akiket 14 napon át akadályozott a ki- és bejárásban, valamint az étel és ital szállításában a házukat körülvevő katonai őrség – az volt a szándékuk, hogy a szökött katonát a Bibernok urunk [Sinzendorf püspök] tanácsára átviszik a székesegyházba, hogy a személye miatt ne legyen több kellemetlenségük. Ezért Bíboros urunk engedélyével szokatlan időpontban tartották a körmenetet, amelyet egyébként is úrnapi nyolcada alatti vasárnap szoktak tartani. Hirtelen felnyitották a kollégium kapuit, kivonultak, miközben az őrség nem tudta, mi fog történni, éktelen durva kiáltásokkal ordítottak a főőrség után. Mivel pedig egy tiszt sem volt jelen (ugyanis éppen ebédidő volt), ezek megdöbbenet tétováztak. Végül is a jezsuita atyák az Oltáriszentséggel már-már Malzan kanonok úr házához értek, amikor egy katona kiugrott a kocsmából, s a katona szökevényt (aki már annak idején a megyeházán átöltözött) felismervén megragadta. Majd odarohanva a szomszédos Duna-kaputól a többi katona, őt is ráncigálták. Mivel azonban a jezsuita atyák ellenálltak, miként jó néhány diák is, aki közvetlenül kísérte az Oltáriszentséget, a szökevény katona pedig kétségbeesve fogta az Oltáriszentséget vivő atyának a stóliját, egy ideig dulakodás folyt, amelynek következtében az a tragikus eset történt, ami egyúttal véget is vetett a dulakodásnak a katolikusok igen nagy megdöbbenésére és a más vallásúak megbotránkozására: az Oltáriszentséget vivő pap a földre esett, a szentségtartó a katonák dühöngése közepette összetört. Az Oltáriszentséget is kiütötték, és az megszenségtelenítve három részre törött. Ezután az említett katonát kifeszítve karjait mint vad tigrisek nem is vonszolták, hanem inkább vitték magukkal a börtönbe.”³³

31 www.kisalfold.hu/gyori_hirek/gyori_legendak_nyomaban:a_frigylada-szobor/2341931/ (letöltés: 2018. 08. 04.); <http://gyor.varosom.hu/latnivalok/szobrok/Frigylada-szobor.html> (letöltés: 2018. 08. 04.)

32 https://www.kozterkep.hu/~5385/Frigylada_szobor_Gyor_1731.html (letöltés: 2018. 08. 04.)

33 BÁRDOS 1980. 165–166. A eredeti naplóbejegyzés a Karmelita Napló I. 92. és II. 46.: „19. Jun. dum processio fieret in moenia consuetudine anniversaria PP Societatis, quibus per 14 dies, per circumstantes vigilias interdictus fuit exitus et introitus simul etiam alimenterum aquae plane importatio, volentes quempiam militiae desertorem consilio Eminentissimi Nri Cardinalis ad Cathedralem deducere ne exinceps occasione dictae personae tam severe premerentur, instituerunt processionem alias insolitam, (nam ipsi habent talem Dominicam infra oct Corp. Xti)

Villányi Szaniszló a ferences napló szövege alapján délután két órára teszi a körmenetet, ami valóban szokatlan időpont, hiszen azt mindig délelőtt tartották. Szerinte „a körmenet a Pange lingua-t énekelve akadály nélkül haladt a piacon”, s csak utána következett a botrány.³⁴ Az esemény részletes leírása a győri jezsuita atyák, illetve a későbbi hivatalos tanúvallomások alapján rekonstruálható.³⁵ Bár az ügy büntetőjogi leírása, illetve az esetre vonatkozó akták máig lappanganak, a történetet igazoló – egykor nyilvánvalóan a bizonyítási eljáráshoz tartozó – rajz tökéletesen szemlélteti az eseményt:

Weingartner Jánost – valódi nevén Weingassner György –, a győri német várkatonaság kötelékében szolgáló zsoldost valóban bizonyított bigámia miatt fogták el, s őrzőitől a joggyakorlat szerint is biztos menedéket adó jezsuita rendházba menekült. A kiadatását követelő várparancsnokság – a jezsuita atyák és tanulók zaklatása mellett – többször is megsértette az alisium jogát, ráadásul Győr városa ekkor a Győri Káptalan birtoka lévén, a törvényes földesúr jogaival is szembe szállt!

A mindennapos atrocitások miatt – a jezsuiták panasza alapján – Győr püspöke elrendelte a várparancsnok egyházi megintését, s kiközösítéssel fenyegette meg, s egyúttal utasítást adott a menedékkérő katonának a székesegyházba való átmenekítésére.

A szentséggyalázás vizsgálati aktái szerint, a jezsuita atyák beszámolója alapján:

„Délután félkettőkor, majd két órakor meghúztak a szent Ignác (saját templomunk) s a székesegyház összes harangjai; az Isten segélyéért intézett könyörgés és áldás után rögtön feltárták templomunk ajtaját, s a körmenet a harangok ünnepélyes zúgása között kiindult. Legelől Kamocsai magister (gymnasiumi tanár), dalmaticába öltözve vitte a keresztet; ezt a szokásos rendben a többi magisterek követték részint dalmaticába, részint karingbe öltözöttek. Utánok következtek az atyák áldozári ruhában s mindannyian fákllyákkal kezeikben; ezek után a »Pange lingua«-t éneklő házi zenészek a főoltár miniszterének módjára öltözve, fákllyával s a többi collegiumbeliek mindnyájan

cum consensu tamen Eminentissimi repente attolantes Portas Collegii, proruperunt nescientibus vigiliis, quid agendum foret inconditis magnis clamoribus principales vigilias in clamabant cum vero ibi nullus officialium adfuerit (erat enim tempus prandii) istae pariter attonitae fuerunt, tandem cum Patres Societatis cum SSmo iam iam processissent usque ad domum Illstri Dni Canonici de Malzan, unus militum e popina egressus, desertorem militiae, qui erat in comitatu transvestitus, agnoscens eum aggressus est, moxque advolantibus aliis militibus de videlicent Danubiali porta, dictum militem traxerint, quia vero Patres Societatis resistebant, uti et studiosi liqui Ssmum comitantes, hinc asylans stolam sacerdotis SSmum portantis pertinacissime tenuerunt, propterea aliquandiu certatum est, sub quo vertamine et velicatione tragicus tandem accedit casus, qui et deremit certamen cum maxima consternatione Catholicorum et scandalo haereticorum, nam sacerdos SSmum portans ad terram prostratus fuit, ciborique occasione furentium militum fracto, SSmum quoque excussum fuit et int res partes execrandum in modum diviszum; quo facto dictum militem tamquam feroces tygrides districtis manibus non tam traxerunt, quam portarunt ad carcerem.”

34 VILLÁNYI 1878. 47.

35 Villányi a tanúvallomásokat az Országos Levéltár egykori „Jesuitica. Tom III. fasc. 32. nr. 53.” aktáinak másolatából ismerte, s ezek alapján állította össze a szokatlan körmenet történetét.

(a szolgák is), akik csak a harangozásnál nélkülözhetőek voltak. Hat frater karingben vitte a mennyezetet, mely alatt a legméltóságosabb oltári szentséget vivő Mordax atyát oldalt négy áldozár vette körül, ketten pedig szintén áldozári ruhában mögötte lépdeltek. A menekült a bíbornok rendelete szerint – az áldozár jobb felén ment miniszteröltönyben; ennek megfelelőleg az áldozár bal oldalán is egy hozzá hasonló külsejű s öltözetű egyén lépdelt.

A templomajtónál őrálló katonák elbámultak a szemeik előtt fejlődő jelenet láttára s nem gátolták a menetet. A körmenet a »Pange lingua« hymnust énekelve akadályt nélkül haladt át a piacon. A főőrhelyen azonban, mire a körmenet a Langon-házig ért, már nagy volt a lótásfutás; de a tiszt távollétében nem tudták mitévők legyenek. Több katona a főőrhelyről rohanva sietett a körmenet elé s azt megállítani igyekeztek; a menet azonban mindamellettt végig menve a Duna utcán, bekanyarodott a káptalan utcába. Ekkor a Lassgalner-féle ház korcsmájából bizonyos Jäger József nevű közkatona (a lövészek csapatjából) kirohan s a felismert menekültet erőszakosan megtámadja; majd a Duna-kapu őrsege és az őrző is odasiet s az ekként hirtelen összefutott katonaság iszonyú lárma között, lőfegyvereikre tűzött szuronyokkal (néhányan felvont kakassal) oly fenyegető állást vőn, hogy minden pillanatban a bekövetkezendő vérontástól lelete tartani. Majd általános támadást intézve szuronyt szegeznek s megállítják a körmenetet; többen megsérülnek és az egyik katona puszkájával ütlegeket is osztogat. A katonaság támadása folytán iszonyú zavar keletkezik. A szentségtartó (monstrantia) felső részét egy puszkautés úgy összetörte, hogy darabjai szerteszt hullottak és csak a szentségtartó talpa és csomógombja a holdacskával maradt az áldozár kezében, s a szent ostya is darabokra törve feküdt a földön. Az összetódult katolikus hívek hangos jajveszékeléssel, sőt a másvallásúak is zúgolódva szemlélték a gonosz merényletet. Végre a menekültet, aki nem akart Mordax atya oldala mellől tágítani, földre taposták, s a legdurvább bántalmazások között hurcolták a főőrhelyre.

Három a jezsuita áldozárok közül letérdelve gyorsan fölszedték a szent ostya töredékeit a föld porából, s miután azok fekvéshelyét ruhával és gyékényekkel befődték és őrt helyeztek oda, a körmenet a menekült nélkül, de az előbbi rendben folytatta hátralevő útját a székesegyházig, hol a ténykedő áldozár a szent ostya részecskéit kehelybe tette. Ezután szentség nélkül, ugyanazon az úton vezette vissza a rendkívül népessé vált körmenetet. A jézustársaságiak épületének minden aytáját ekkor már az örök négyezeressel számolták körül; a körmenetet azonban nem akadályozták meg a templomba vonulásban. Egy óra múlva az örök mindannyian eltávoztak az épület elől s ezzel megszűnt az ostromzár. A káptalan ezalatt kiküldötte két káplánját égő gyertyákkal, hogy a merénylet színhelyét megvizsgálják s a szent ostya netán ott

maradt töredékeit összegyűjtsék. Összesepervén a földszínét, azt ezüst edénykébe tették s a székesegyházba vitték.”³⁶

A menedékjog megsértése, a jezsuita atyák zaklatása, a körmenet megzavarása, de legfőképpen a monstancia leverése, a nyilvánvaló szentséggyalázás miatti felháborodás olyan hullámokat vetett, hogy az üggyel az uralkodónak – mint a győri várórség de jure főparancsnokának – is foglalkozni kellett.

Az ítéletet a haditanácsot képviselő Lachowicz Kristóf ellenjegyzése szerint valóban az uralkodó hagyta jóvá. Eszerint: Jäger Józsefet, mint főbűnöst golyó általi halálra ítélték. A főórhelyi és a dunakapui őrség három legvétekebb tagja közül, az egyik – kockavetés alapján – szintén halálra ítéltetett.

„Azon a helyen [pedig], amelyen a szentségtörés elkövetetett, vagy ennek közelében, amint a helyi viszonyok engedik, az imádandó oltári szentség örök tiszteletére köemlék állítandó, amelynél a papság s a nép ő fölségére s magas családjára, továbbá összes örökös tartományaúra szállandó isteni áldásért esténként egy rózsafüzért imádkozzék.”³⁷

A fenti ítélethozatalt követően – három évtized múlva – újabb szentséggyalázási ügy került napvilágra Győrött.

„Seregély István nemes ember, kinek a győrmegyei Enesén birtoka, Győrújvárosban háza volt, a Dunán pedig gabonaszállító hajói jártak, 1759-ben szövetségre lépett Heffner Mátvás alsóausztriai, hainfeldi származású, de már 16 év óta Szigetben működő takácsmesterrel; Sperber János dunapentelei csapossal, később gyalogos katonával, Singer Mátvás hajófelügyelő gazdával, Keresztény Pál újvárosi lakossal és Haczinger Tamás Vince pápai kertésszel, abból a célból, hogy az ördög segítségével sok pénzt, legalább százezer aranyat szerezzen a maga és társai számára. Sperberrel saját vérével szerződést írtak, melyben leköti magát az ördögnek hármias feltétel mellett: 1. ha az ördög bűvös süveget hoz nekik, melyet aki fejére tesz, láthatatlanná válik; 2. ha papucsokat hoz, melyeket aki lábaira húz, azonnal odarepül, ahová akar, bármily távolságra is legyen a kívánt hely; 3. ha bizonyos jelvényt hoz, melynek előmutatására az ördög készségesen szolgálatára áll, megjelenik a jelvény birtokosának. Seregély István azt állította társai előtt, hogy fekete színű tükre van, melyet egyenesen bűvös célra készítettett Bécsben, és amelyet még senki sem látott. Ezt holt ember szemére kell tenni, kilenc napig rajta hagyni, és a kilencedik napon abban az órában kell levenni, amelyikben rátették. Szarvascsontnyelű kése is van, melyet kilenc kereszt és kilenc hold ékesít. Evvel a késsel kört keli maga körül húznia, és a holt ember szeméről levett

36 VILLÁNYI 1878. 45–47.

37 A karmelita naplóban (Liber foundationis conv. carmelit. jaur. 94.) feltehetően hallomás alapján az szerepel, hogy a huszonhárom bűnbánónak évenként minden szombaton bűnbánó öltönyben kell megjelennie életük fogytáig. A tiszteknek pedig az esemény évfordulóján tartandó ünnepélyes körmeneten kell részt venni.

tükörbe kell belenéznie: akkor meglátja az elásott kincset, melyet azután a szolgálatára álló ördöggel el lehet hozatnia.

Többször tartottak közös megbeszélést vagy Seregély István házában, vagy Heffner Mátyás szigeti lakásán. Az utóbbi helyen ördögidéző énekeket is énekeltek. Végre Haczinger Tamás kijelentette, hogy az ördög már nála van, kis üvegbe zárta be. *Most már csak papra van szüksége, aki az ördögöt szentelt helybe zárja el:* azután parancsolhat neki, amit akar; hozathat vele pénzt, aranyat, amennyit akar. Kerestek is Bécsben, Pozsonyban, Magyaróvárott papot erre a célra, de nem találtak. A pénzszerzés nem sikerült; sőt egyik nagyobb csaló volt a másikinál, egymás pénzét is kicsalták és elmulatták; végre egymást feljelenítették.

A Szigetben lakók felett a püspöknek, mint földesúrnak úriszéke ítélt. A szigeti takácsnak rovására az is kiderült, hogy Pauschreiberné kápolnájából miseruhákat csalt ki, és azokat is az ördögűzés komédiájánál használta, azért a püspök börtönébe került. Az újvárosiak felett a városi hatóság ítélkezett, és a város börtönébe kerültek.

Seregély István nemes ember létére a vármegyei nemesek bírósága elé került ügye miatt. Mint gazdag és nemes ember igen félt a nyilvánosságtól, azért társait ismételten pénzzel látta el, hogy őt ne árulják el. Társai züllött, többször büntetett emberek voltak, nem volt vesztenivalójuk. Seregély István azért is félt, mert ő volt az értelmi szerző, ő tartotta össze a társaságot, övéi voltak a bűvös szerszámok is, ha ugyan tényleg voltak ilyenek. Az is terhelte számláját, hogy a luteránus Sperber Jánost ő tartotta vissza a katolikus hitre való áttéréstől. Gyalázta a katolikus vallást, hogy az ördögi vallás, bálványimádás. Azzal is hitegette társait, hogy mihelyt a bűvös sapka és papucs meglesz, segítségére megy a porosz királynak, ki ekkor Mária Terézia királynővel hadilábon állott. Innét is anyagi előnyre számított. Társai mégis elárulták. Az ő bűne volt a legnagyobb, őt sújtotta legjobban az ítélet. Ördöggel való cimboráskodás, káromlás, a katolikus vallás gyalázása miatt 1761-ben december hó 1-én a vármegyei törvényszék 150 darab körmöci arany lefizetésére ítélte, melyen Szent Mihály arkangyal tiszteletére szobrot kell emeltetnie Szigetben, hol az ördögidézés történt. A megfellebbezett ítéletet Mária Terézia királynő is jóváhagyta. A szobor 1764-ben elkészült, de nem tudjuk mi okból, nem Szigetben, hanem a Káptalandombon állították fel.”³⁸

A Bedy Vince által – az először az 1930-as években – ismertetett eseményről, illetve a büntetés részét képező szoborállítással kapcsolatban, az utóbbi évtizedben fontos dokumentumok váltak ismertté. Kiadásra került a Seregély István peréhez csatolt tanúvallomások egy része,³⁹ s Seregélynek a nemesi bíróság előtt felvett peranyaga szerint, a vallás meggyalázása – ezen belül

38 BÉDY 1939. 136–138.

39 LÁNG – TÓTH G. 2009. 136–172.

leginkább a kehellyel való visszaélés, vagyis a sacrilegium – indokolta⁴⁰ az emlékeztető szobor felállítását. A Szent Mihályt ábrázoló alkotás pedig azért került a székesegyház tőszomszédságába, mert lévén ez a város legmagasabban fekvő pontja, mentes volt a várost ekkoriban sújtó árvizektől.⁴¹

A büntetések részeként állított szobrok – ha a nagyközönség számára ismeretlenül is – napjainkig emlékeztetnek az oltáriszentség meggyalázására, s hirdetik annak sérthetetlenségét. Míg a Frigyláda kompozíció – Antonio Corradini és Joseph Emanuel Fischer von Erlach alkotása – igazi, királyhoz méltó ajándék;⁴² s kompozíciója az Oltári Szentség lényegének teljes teológiai értelmezését adja, a Szent Mihály szobornál,⁴³ a csonkakupon álló arkangyal kiterjesztett szárnyakkal, fején harci sisakkal, baljában kereszttel ékesített pajzzsal, jobbában lángoló pallossal, mellyel a lábai alatt fekvő és lefelé zuhanó Luciferre sújt le; már feliratával figyelmeztet: „Quis ut Deus.”

Irodalom

BÁLINT Sándor

1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepok hazai és közép-európai hagyományvilágából.* Szent István Társulat, Budapest.

BÁRDOS Kornél

1980 *Győr zenéje a 17–18. században.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

BARISKA István

1977 Gottfried Lehmann (? – 1701. dec. 24.). *Vasi Honismereti Közlemények 1977. I. Mellékletek I. 7–8.* Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, Szombathely.

BEDY Vince

1939 *Győr katolikus vallásos életének múltja.* Győr egyházmegye múltjából 5. Győregyházmegyei Alap Nyomdája, Győr.

BESSENYEI József (szerk.)

1997 *A magyarországi boszorkányság forrásai I.* Balassi Kiadó, Budapest.

BÓNIS György

1934 *A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben.* Az Angyal szeminárium kiadványai 26. Budapest.

KOVÁCS János

1898 A kuruzslás eszközei a szegedi boszorkányperekben. *Ethnographia* 9. 204–211, 354–360.

LÁNG Benedek – TÓTH G. Péter (szerk.)

2009 *A kincskeresés 400 éve Magyarországon.* Fontes Ethnologiae Hungaricae VIII. L' Harmattan, Budapest.

40 A per anyaga: Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron megyei I. Levéltár. IV A 1069/O, bűnfenyítő perek 1761–1762.

41 Vö: PERGER 2005.

42 A hagyomány szerint a szobor felállításának költségét a kincstár a győri helyőrség zsoldjának megvonásából fedezte!

43 Alkotóját nem ismerjük, feltehetően Lorenzo Mattielli iskolájához tartozó művész lehetett, hiszen a kompozíció szinte teljesen megegyezik Mattiellinek az 1724-ben alkotott, bécsi Szent Mihály templom kapudisz szobraával.

PERGER Gyula

2005 „A' föld indulás ellen...” (Az 1763. évi győri földrengés vallási emlékei) *Arrabona* 43. 1. Győr-Moson-Sopron megyei Múzeumok Igazgatósága, Győr. 227–242.

SCHRAM Ferenc (közreadja)

1970 *Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. I. kötet.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

TESSEDIK Sámuel

1979 (1938.) *Szarvasi nevezetességek az az Szarvas mezőváros gazdasági krónikája.* Az eredeti német kéziratokból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Nádor Jenő. A Magyarországtudomány Könyvei I. Budapest.

Tóth G. Péter (szerk.)

2004 *A magyarországi boszorkányság forrásai IV.* Balassi Kiadó, Budapest.

VARGA Endre (szerk.)

1958 *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek.* Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 5. Akadémiai Kiadó, Budapest.

VASS Előd

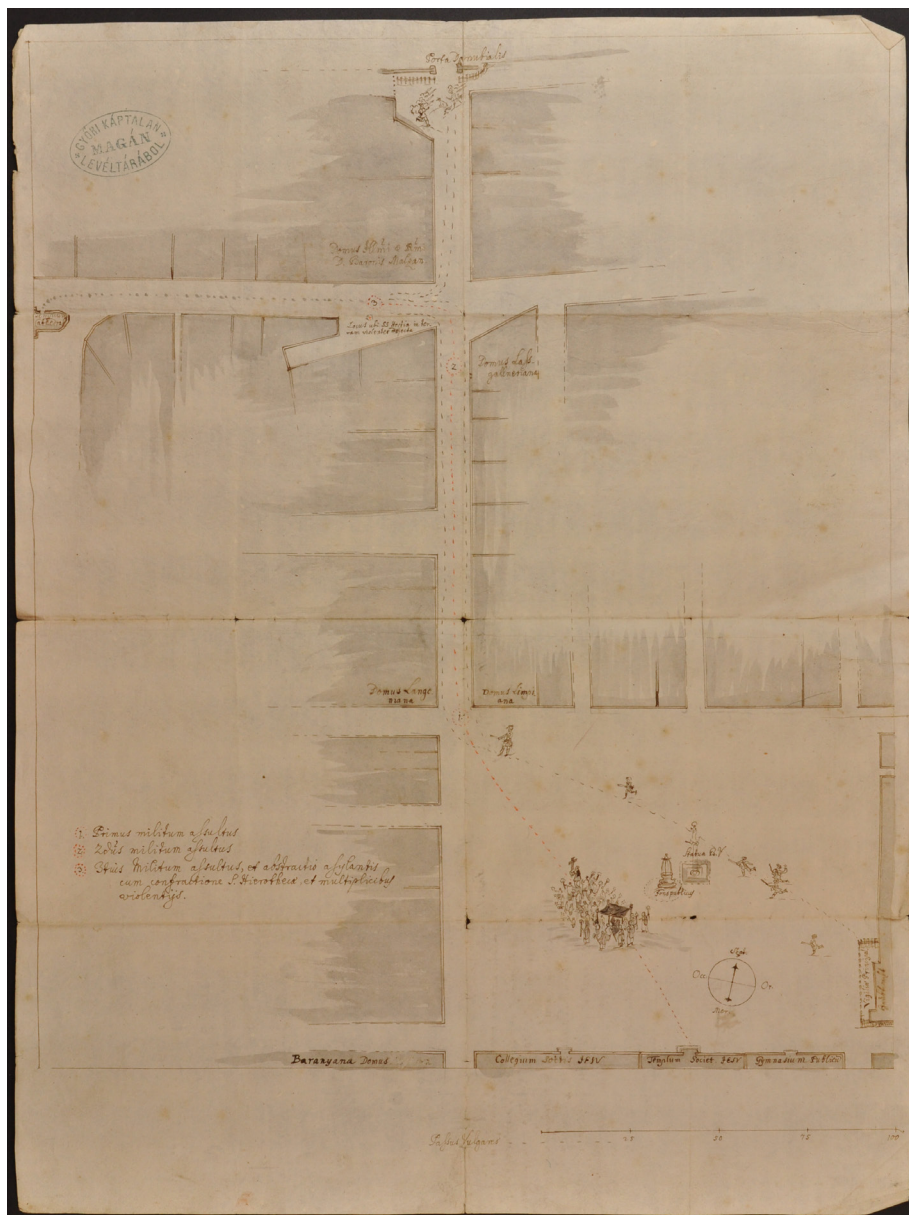
1988 Különleges perek a magyar történelemben. A Magyar országos Levéltár időszaki kiállításának katalógusa. *Levéltári Közlemények* 59. 357–358.

VILLÁNYI Szaniszló

1878 *Győri adalékok a menhelyek történetéhez.* Értesítvény a Pannonhalmi Szt-Benedek-rend győri főgymnasiumáról az 1877/78. tanév végén. Gross Gusztáv és Tsa, Győr.

y [FEJÉR György]

1820 Nagy Győr Jelességei. *Tudományos Gyűjtemény IV.* 3–56.

A körmenet útvonalának rajza, a szentségtörés vizsgálati anyagának mellékletéből.
 Győri Egyházmegyei Levéltár. ltsz. nélkül

A Frigyláda szobor. Mayrhofer József fotográfiája, 1860 körül. Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár. Mayrhofer hagyatéék.